

РОЗДІЛ 6. ДОШКІЛЬНА ПЕДАГОГІКА

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ БАЗОВИХ ЯКОСТЕЙ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В УМОВАХ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ METHODOLOGICAL ASPECTS OF THE FORMATION OF THE BASIC QUALITIES OF PRESCHOOL CHILDREN IN THE CONDITIONS OF A PRESCHOOL EDUCATION INSTITUTION

У статті розглядається питання формування базових якостей особистості дітей дошкільного віку. Виконано аналіз науково-педагогічної літератури, що висвітлює окремі аспекти проблеми дослідження. Дослідники розглядали базові якості в декількох аспектах: в процесі розвитку дітей О. Божович, С. Виготський, Л. Венгер, О. Запорожець, А. Лурія та ін.; формування особистості здійснюється на умовах організації та створення освітнього процесу О. Запорожець, Г. Костюк та ін. Представлено аналіз ефективних методів та прийомів формування базових якостей з урахуванням вікових особливостей дітей дошкільного віку. З'ясовано, що формування особистості ґрунтується на базових якостях: самостійності, креативності, ініціативності, спостережливості. Вони закладаються починаючи з дошкільного вікового періоду. Вибір основних методів формування базових якостей ґрунтується на забезпечення активної позиції дитини як суб'єкта освітнього процесу, практичної діяльності дітей, їх колективної організації, забезпеченні чутливого сприйняття довкілля. Важливого значення займає педагогічний супровід дітей. Підтримка і допомога педагогів у самореалізації та виявленні ініціативності в різних видах дитячої діяльності, мотивація дітей до самостійних дій та висловлення особистих суджень. Серед ефективних методів педагогічного супроводу ігрової діяльності, дослідники віддають перевагу опосередкованим методам. Результати аналізу вибору вихователями методів формування базових якостей показало, що підбір методів та прийомів переважно орієнтований на розвиток індивідуальних особливостей вихованців. Сучасні вихователі зауважують, що в іграх дітей спостерігається зниження прояву самостійності та ініціативності в розвитку сюжету ігор, зниження активності, прояву творчості. Отже, перспектива формування базових якостей особистості полягає в подальшій розробці педагогічного інструментарію.

Ключові слова: методи, прийоми, базові якості, ігрова діяльність, індивідуальність.

The article examines the issue of the formation of basic personality qualities of preschool children. An analysis of the scientific and pedagogical literature was performed, highlighting certain aspects of the research problem. Researchers considered basic qualities in several aspects: in the process of children's development, O. Bozhovych, S. Vyhotskyi, L. Wenher, O. Zaporozhets, A. Lurii, etc.; personality formation is carried out under the conditions of the organization and creation of the educational process O. Zaporozhets, G. Kostiuk and others. An analysis of effective methods and methods of forming basic qualities is presented, considering preschool children's age characteristics. It was found that personality formation is based on basic qualities: independence, creativity, initiative, and observability. They are established starting from the preschool age period. The choice of the main methods of formation of basic qualities is based on ensuring the active position of the child as a subject of the educational process, practical activities of children, their collective organization, and ensuring sensory perception of the environment. Pedagogical support of children, support and help of teachers in self-realization and showing initiative in various types of children's activities, motivation of children to independent actions, and expression of personal judgments are of great importance. Among the effective methods of pedagogical support of game activities, researchers prefer mediated methods. The results of the analysis of the teachers' selection of methods for the formation of basic qualities showed that the approach to the selection of methods and techniques is mainly focused on the individual characteristics of children. Modern preschool teachers note that in the games of growing personalities there is a decrease in the manifestation of independence and initiative in the development of the plot of the games, a decrease in activity, and the manifestation of creativity. So a perspective of the formation of basic personality qualities lies in the further development of pedagogical tools.

Key words: methods, techniques, basic qualities, game activity, individuality.

УДК 373.2.016:37.015.311
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/53.1.34>

Агіляр Туклер В.В.,
канд. пед. наук,
викладач кафедри дошкільної педагогіки та психології
Національного університету
імені М.П. Драгоманова

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Сучасні зміни в соціально-політичному житті суспільства зумовили необхідність якісної підготовки дітей дошкільного віку до навчання в школі, формування базових якостей особистості, розкритті індивідуальності кожної дитини. Українське суспільство перебуває в стані розвитку економічних, політичних, соціальних явищ від яких

залежить формування особистості. Психологічні якості закладаються починаючи з дошкільного дитинства та становлять рушійну силу пізнавального розвитку дітей, формування моральної поведінки, активної позиції в житті.

В закладах дошкільної освіти процес виховання дітей спрямований на проведення нових форм навчально-пізнавальної діяльності та

індивідуально-групової освітньої роботи в розвивальному середовищі. Освітню роботу спрямовано на розвиток індивідуальності дітей, формуванні базових якостей, виявленні внутрішнього «Я» особистості. Проте, вихователі відчують труднощі в організації самостійної діяльності дітей, недостатньо ефективно використовують методи та прийоми активізації дітей в різних видах діяльності [1, с. 13-14; 2].

Питання формування базових якостей особистості та впровадження ефективних методів педагогічного супроводу висвітлено в психолого-педагогічних дослідженнях фахівців галузі дошкільної освіти Г. Бєленької, Л. М. Божович, С. Васильєвої, Н. Гавриш, С. Нечаєвої, В. Рагозіної, Т.С. Фасолько, О.І. Шилова. Означені науковці виділяють основні психологічні якості: самостійність, ініціативність, творчість, спостережливість. У виборі ефективних методів формування базових якостей дослідники віддають перевагу тим, в яких вихованець активно проявляє себе в діяльності.

Мета статті. полягає у висвітленні сучасних методів та прийомів формування базових якостей особистості дітей дошкільного віку

Виклад основного матеріалу.

На сьогоднішній день дослідники розглядають заняття, як ефективну форму навчання дітей дошкільного віку (А. Богуш, Н. Гавриш, К. Крутій, С. Ладивір, Т. Піроженко, Т. Поніманська та ін.). Проте вони акцентують, що виділяють ігрові види занять, що адаптовані відповідно дошкільного віку. В процесі проведення ігрових занять дітей залучають до спільної ігрової діяльності, вправляння в розігруванні етюдів, виконанні вправ розвивального спрямування [1, с. 15].

Результати досліджень вчених (Г. Бєленької, Н. Гавриш, О. Рейпольської) та аналізу досвіду практичної роботи педагогів визначено пріоритетними інтегровані форми навчання дітей. Перевагою інтегрованих занять є розвиток пізнавальних процесів, підвищення пізнавальної мотивації, розширення світогляду дітей. Під час проведення таких занять, змінюється діяльність і діти не втомлюються від навчання. [1, с. 32-34].

Позитивний розвивального-виховний ефект занять досягається введенням проблемних ситуацій. В процесі створення таких ситуацій діти активно сприймають інформацію, узагальнюють та засвоюють її. Задля досягнення позитивного результату пізнання навколишнього світу варто надавати дітям свободу в діяльності, дозволяти робити помилки у виконанні завдань, самостійно вирішувати проблемні питання, домовлятися у дитячому колективі. Педагогічний супровід дітей полягає в тому, щоб допомогти їм розв'язати завдання самостійно, зрозуміти суть питання, збагатити досвід дітей [1, с. 17; 3].

Сучасні науковці Г. Бєленька, А. Богуш, Т. Поніманська, наполягають на доцільності об'єднання дітей у пари, трійки та команди (4-6 осіб), підгрупи (6-10 осіб) з мінімальним супроводом вихователя. Проведення квестів, театралізованих вистав, ігор, передбачає організацію дітей в групи. Учасники взаємодіють в процесі вирішення завдань в групових об'єднаннях, вчаться узгоджувати свої інтереси, відстоювати власну думку та проявляти ініціативність в дитячому колективі. В процесі організації групової діяльності педагогічний супровід здійснюється активізацією дітей, їх мотивуванням до спілкування та спільної діяльності, спільному вирішенні поставлених завдань.

В педагогічній практиці та теорії визначено декілька кваліфікацій методів (за джерелом знань, за навчальною метою, за способом взаємодії педагога та дітей тощо). У виборі методів формування базових якостей особистості доцільно відібрати такі, що забезпечують активну позицію дитини як суб'єкта освітнього процесу та виявлення індивідуальності кожної дитини [1, с. 25-29]

З метою налагодження взаємов'язку педагогів з вихованцями та встановленню позитивної емоційної атмосфери ефективними є методи емпатії. Використання означених методів орієнтоване на вираження дітьми дошкільного віку настрою іншої людини, формування навичок передавати свої відчуття у міміці, рухах, діях, емоціях, символах. Також популярні у практиці роботи вихователів методи образного бачення, завершення початого завдання (домальовування, відтворення по пам'яті, мімікою, жестами). Визначені методи використовуються для розвитку психологічних процесів (пам'яті, уваги, креативності, образного мислення).

Формування творчої особистості, яка здатна бути творцем свого життя та проявляти новизну в своїй діяльності пов'язана з розвиватком творчої ініціативності. Запровадження творчих методів ефективно впливає на розкриття творчого потенціалу дитини, її здібностей і талантів (придумування історій, розмірковування, виконання художньо-предметних завдань, продумування поведінки персонажа, введення нового персонажа в гру, придумання нової кінцівки казки, вправи-фантазування «Що малюють русалки на дні океана?»).

Надзвичайно цікавими для дітей старшого дошкільного віку є практичні методи. В процесі впровадження практичних методів дитина активно діє, виконує практичні дії та оцінює результат власної праці або колективу. Метод проєктів задовольняє прагнення вихованців експериментувати, створювати спільне нове із запропонованого (колаж, газета, спільна розвага, організація свят, екологічних проєктів, залучення дітей до виставок та акцій). Залучаючи дітей до спільної діяльності, педагоги сприяють формуванню їх колективних

вмінь, відповідальності, бажання проявляти власну думку [1, с. 25-32]. Серед дієвих методів формування базових якостей є інтерактивні, а саме виявлення індивідуальності в процесі ведення діалогів, що потребує навичок спілкування та взаємодії (метод «Карусель», «Акваріум», «Мозкова атака», «Броунівський рух»). Також, ефективні комунікативні методи (полілог, розв'язання проблемних ситуацій, висловлювання думок) [4; 5].

Сучасні дослідники виділяють однією із вагомих базових якостей – спостережливість. Формування цієї психологічної якості відбувається в умовах організованого освітнього процесу, в якому дитина навчається досліджувати, розглядати, обстежувати предмети навколишнього середовища (О. Запорожець, Г. Костюк та ін.). Вченими виявлено, що розвиток спостережливості відбувається в процесі залучення дітей до різних видів діяльності. Серед методів формування спостережливості, можна виділити: розглядання малюнків (С. Рубінштейн, О. Запорожець), бесіди за картинками з інтерпретацією їх сюжету (С. Рубінштейн, Г. Овсепян), програвання дидактичних ігор, залучення дітей до образотворчої і музичної діяльності, вправлення в практичних діях з предметами, спеціально організовані вихователем фенологічні спостереження, виконання трудових доручень, праці в куточку природи (О. Запорожець) тощо.

Ефективний розвиток спостережливості дітей відбувається в процесі ознайомлення з природою (прогулянки, спостереження, нескладні досліди, організації проектної діяльності, екскурсій, цільових прогулянок) і у художньо-естетичній діяльності (заняття з образотворчого мистецтва, аплікація, малювання нетрадиційною технологією).

Провідною формою виховання цієї базової якості є спостереження. Низкою учених визначено спостереження одночасно формою і методом в процесі проведення якого, розвиваються психічні процеси (А. Петровський, Ю. Гільбух). Організація спілкування дітей з природою передбачає проведення спостережень, що проводяться в різних видах діяльності (ігровій, навчальній, художньо-естетичній, трудовій та ін.), як самостійна форма роботи (спостереження за природними об'єктами на прогулянці, екскурсії, цільових прогулянках тощо) і як метод в процесі проведення заняття (етап заняття ознайомлення з довкіллям, заняття образотворчим мистецтвом тощо) [1, с. 37-44].

Основними формами виховання базових якостей особистості у старшому дошкільному віці є бесіди, заняття та модифіковані ігри за правилами. Під час проведення ігор у дітей формується поведінка за загальноприйнятими правилами та нормами. В проведенні ігрової діяльності педагоги звертають увагу на справедливий розподіл ігрових ролей, матеріалів та дидактичних засобів. Бесіди морального змісту використовуються для

розвитку емоційно-вольової сфери, формування соціальних норм поведінки, позитивної, емоційної налаштованості до оточуючих, вміння спілкуватися з однолітками та дорослими [1, с. 69-72].

Проте сучасний стан формування базових якостей особистості потребує подальших розробок педагогічного інструментарію, адже за результатами спостережень вихователів закладів дошкільної освіти зазначається втрата ініціативності в провідному виді діяльності дітей дошкільного віку – ігровій. Зокрема, діти проявляють складнощі в програванні сюжетно-рольових ігор, організації та розвитку сюжету рольових ігор, невмінні розкрити роль у грі, взаємодіяти з партнерами у грі, зниження рівня творчості, уяви та прояву індивідуальності у розгортанні сюжету гри. Вихователі зазначають, що у дітей дошкільного віку виникають труднощі у прояві власного «Я» в діяльності, способи вираження ролі в сюжетно-рольових іграх шаблонні та одноманітні. Подальші тенденції до витіснення вільної гри з життя дітей дошкільного віку може привести до обмеження у самореалізації особистості.

Подолання процесу гальмування становлення особистісних якостей вимагають від педагогів активних дій у створенні проблемних ситуацій за яких дитина сама вирішує завдання, а супровід педагога має опосередкований характер, створення сприятливих умов для повноцінного психічного та особистісного розвитку особистості. На наш погляд, виховання ініціативності повинно проводитись в умовах реального життя, та не лишатися гомної умови розвитку дітей дошкільного віку – відповідності природнім потребам особистості, його інтересам, бажанням.

Таким чином, враховуючи проаналізовані наукові досягнення та статистичні дані, ми виокремлюємо важливі чинники формування ініціативності дітей дошкільного віку: взаємодія та спілкування дітей у колективі; розвиток сюжетно-рольової гри – важливий чинник формування особистості у період дошкілья; створення сприятливого середовища для розвитку базових якостей особистості (самостійності, творчої ініціативності, спостережливості, креативності, ініціативності); визнання пріоритетним виховання базових психологічних якостей – як запорука гармонійного розвитку особистості; розробка варіативних технологій та методик формування базових якостей; педагогічна робота направлена на формування ініціативності – надання переваги опосередкованому педагогічному супроводу дітей.

Завдання дошкільної освіти в контексті моделі суспільного розвитку визначено в тому, щоб надати дитині можливість проявити свій внутрішній потенціал, самореалізуватися у соціумі, виявити індивідуальність та в подальшому реалізувати власний потенціал в суспільстві.

В умовах сучасного розвитку суспільства, вихователям закладів дошкільної освіти необхідно підвищувати професійні знання у галузі педагогіки та психології, формувати індивідуальні особливості вихованців, використовувати ефективні методи, прийоми у вихованні дітей дошкільного віку. Отже, питання формування базових якостей дітей дошкільного віку, потреба у розробці педагогічного інструментарію вимагає подальшого дослідження.

Висновки. Вивчення та аналіз проблеми формування базових якостей дітей дошкільного віку засвідчує, що в сучасних умовах розвитку суспільства постає пріоритетним дослідження становлення особистості з раннього дитинства. В соціумі приділяється особлива увага до виховання особистості з активною життєвою позицією, здатною реалізуватися та адаптуватися до змін в суспільстві.

За результатами аналізу наукових досліджень можемо констатувати, що виховання в закладах дошкільної освіти набуло особистісного направлення. Методичне забезпечення формування базових якостей та розвитку особистості реалізовано в підборі інтерактивних методів, методів емпатії, практичних методів,

опосередкованих методів супроводу дитячої гри, спостереженнях, організації нескладних дослідів. Втім питання формування таких базових якостей як ініціативності, спостережливості потребують детального вивчення та розробки методичного інструментарію.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Виховуємо базові якості особистості старшого дошкільника в умовах ДНЗ : методичний посібник / Беленька Г.В. та ін.; за заг. ред. Н.В. Гавриш. Харків: Мадрид, 2015. 220 с.
2. Гуманістичне виховання дітей дошкільного віку в контексті інноваційної педагогічної діяльності: монографія/ за наук. ред. Т. І. Поніманської, І. М. Дичківської. Рівне : Волинські обереги, 2012. 208 с.
3. Кононко О. Л. Психологічні основи особистісного становлення дошкільника (системний підхід). Київ: Стилос, 2000. 336 с.
4. Підготовка вихователів до розвитку особистості дитини в дошкільному віці: монографія / Беленька Г. В. та ін.; ред. І. І. Загарницька. Київ: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2009. 310 с.
5. Формування базових якостей особистості дітей старшого дошкільного віку в ДНЗ : монографія/ Беленька Г.В. та ін.; за заг. ред. О. Д. Рейпольської. Харків: Друкарня Мадрид, 2015. 330 с.